

HUSBY-SJUTOLFTS KYRKA

AV BENGT INGMAR KILSTRÖM

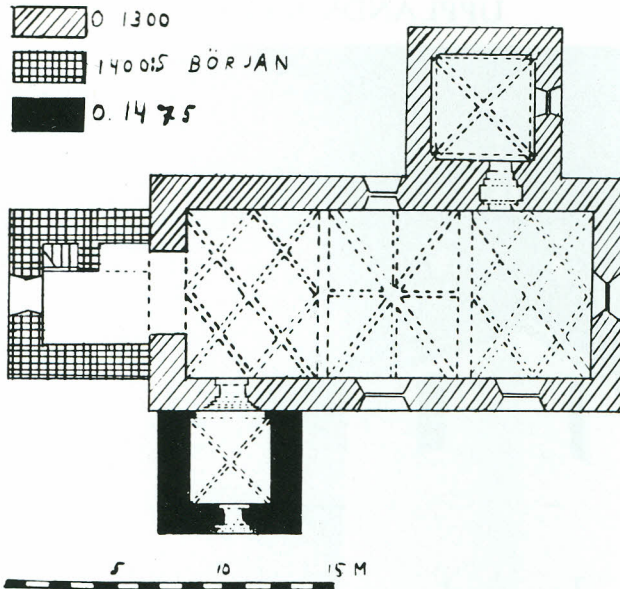
UPPLANDS KYRKOR - VI

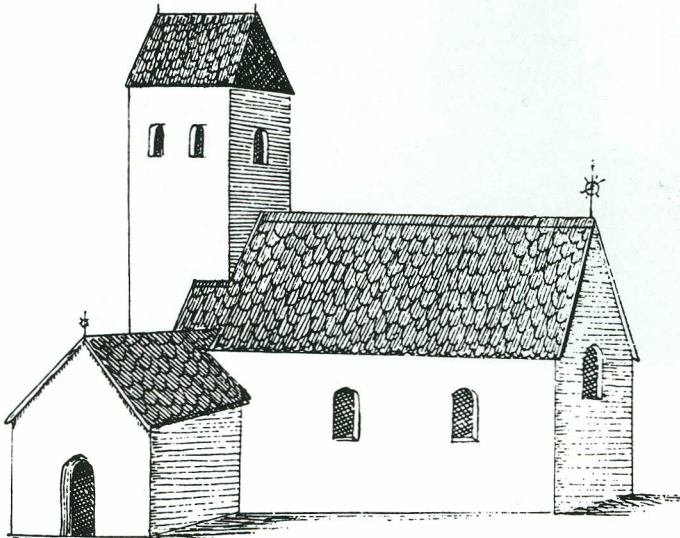
Tredje, reviderade upplagan

HUSBY-SJUTOLFTS KYRKA

AV BENGT INGMAR KILSTRÖM

Plan över Husby-Sjutolfts kyrka. Såsom framgår av texten (s. 4) är sakristian äldre än själva kyrkan. Skala 1:350.

Kyrkan år 1684. Efter Joh. Hadorphs resor: Afritningar af kyrkor och kyrkovapen i Upland 1676—1685 (ed. Vennberg 1917).

HUSBY-SJUTOLFTS KYRKA

När man färdas från Enköping mot Stockholm, passerar man efter halvannan mils resa Husby-Sjutolfts kyrka, som ligger på en höjd till vänster om vägen, omgiven av stora, sommartid mycket lummiga träd. Kyrkan har ett efter uppländska förhållanden ovanligt dominerande läge. Redan på långt avstånd skymtar man dess torn, från vilket man med kikare kan iakttaga kyrktornen i Uppsala, Strängnäs och Aspö förutom alla kringliggande kyrkor.

Församlingen har gamla anor. Sju runstenar, en mängd ättehögar vid Hårby och flera andra gravplatser bär vittne om tidig bebyggelse och tidig kultur. Namnet Husby säger oss, att här legat en gammal kungsgård, tillhörande det s. k. Upsala öd, Upsalakonungarnas godskomplex, som tjänade till deras underhåll. Socknen nämns 1314 men kallas då Husaby Gismark, under det att Husaby Sjutolft möter oss såsom gårdsnamn redan 1311. Ekolsunds gård, som torde vara identisk med den gamla kungsgården, nämns redan 1307. Under medeltiden var den säte för släkterna Blå, Oxenstierna och Tott. År 1542 bytte Gustaf Vasa till sig slottet, men 1630 skänkte sonsonen Gustaf II Adolf tillbaka Ekolsund, vars herre nu blev Åke Tott. År 1684 drabbades godset, som då innehades av Sten Bielke, utav Karl XI:s reduktion och blev alltså ånyo statlig egendom. Nästa mer namnkunnige herre till Ekolsund blev prins Fredrik, sedermera Fredrik I, vilken 1716 fick slottet upplåtet för sin räkning, och år 1747 blev det en annan tronarvinge förunnat att besitta Ekolsund, vilket detta år av ständerna överlämnades som faddergåva åt sedermera kung Gustaf III. Men redan 1785 kom godset i privat ägo igen. Dess ägare blev då Gustaf Seton, vars ättlingar innehade Ekolsund ända till 1912. Sedan 1917 äges Ekolsund av direktör Carl Kempe, Stockholm. Som vi i det följande skall märka, har det alltid rått intima förbindelser mellan herrarna till Ekolsund och Husby-Sjutolfts kyrka.

Kyrkogården

Ännu 1748, då Olof Grau gjorde sina avritningar av uppländska kyrkor, omgavs Husby-Sjutolfts kyrka av en kraftig bogårdsmur med vackra stigluckor. Kyrkogården av idag omgärdas av en enkel stenmur.

En ny kyrkogård anlades i slutet av 1950-talet öster om den gamla kyrkogården; den invigdes Alla Helgons Dag 1960 av dåvarande kontraktsprosten O. Lundgren. I kyrkogårdens sydöstra hörn är det Setonska gravkoret beläget, vilket uppfördes 1828. – Inuti kyrkan finns, framför altaret, tvenne gravstenar. Den främsta av dessa, som bär det Brockdorfska vapnet är mycket välhuggen och bär en lång latinsk inskrift till åminnelse av Anna Öllegard Brockdorf, som dog 1682 och alltså vilar under kyrkans kor.

Kyrkans byggnadshistoria

Husby-Sjutolfts kyrka hör icke till våra allra äldsta medeltidskyrkor. Dock är det icke känt, vilket år eller till vilket helgons ära den invigdes. Handlingar och uppgifter beträffande denna kyrka är förvånansvärt sparsamma. Riksantikvarien Hans Hildebrand, som 1877 undersökte kyrkans målningar, förmodar, att kyrkan kan vara helgad åt S:t Andreas, vars bild återfinns bland målningarna i tornrummet. I varje fall torde kyrkan, en gotisk salkyrka, vara anlagd omkring år 1300. Byggnadsmaterialet är gråsten och tegel. Långhuset var ursprungligen försett med tre små gotiska fönster, två på södra väggen och ett över altaret. Muren mellan sakristian och koret är genombruten av två ovanpå varandra liggande tunnvalvda gångar. Den övre av dessa, som nu endast är tillgänglig från vinden, har utgjort en mot koret öppen läktare. Detta förhållande antyder, att sakristian är äldre än långhuset och ursprungligen tillhört en tidigare träkyrka med stensakristia. Inträdet i den färdiga stenkyrkan skedde genom den portal, som nu förbinder vapenhuset med kyrkan, en mycket vacker profilerad gotisk tegelportal. Vapenhus och torn fanns då icke ännu.

Unionstiden var en orolig tid, men den var icke förty en ur konsthistorisk synpunkt mycket blomstrande tid. Kyrkorna förses nu med tillbyggnader och murade valv, målas och smyckas med allehanda skulpturer och konstverk. Men det kunde hända, att kyrkan fick en biuppgift jämte den rent kyrkliga, nämligen den att tjäna till försvarsändamål. De egentliga kombinationerna av kyrka och fästning ligger längre tillbaka i tiden och kulminerade i de s. k. rundkyrkorna, kända från Mälardalen, men även under drottning Margaretas och Engelbrekts dagar byggdes kyrktorn, som samtidigt fick vara försvarstorn. Det är just byggandet av ett sådant torn, som utgör den andra etappen i Husby-Sjutolfts kyrkas byggnadshistoria. Det torn, som kyrkan nu

Interiör mot koret.

äger, härstammar från grunden och upp till i höjd med klockorna från 1400-talets tidigare skede. På Johan Hadorphs avritning av kyrkan 1684 ser vi, hur detta torn tagit sig ut. Ända till slutet av 1700-talet behöll det sitt ursprungliga utseende.

I detta torn hänger kyrkans båda klockor, av vilka storklockan bär årtalet 1675 och lillklockan 1739, den senare omgjuten detta år på Fredrik I:s bekostnad.

Omkring ett halvsekel senare inföll kyrkans tredje och sista egentliga byggnadsetapp. C:a 1475 tillkom nämligen vapenhuset i söder, även det med profilerad tegelportal. Då utbyttes kyrkans tunnvalv mot valv av tegel. Sedan detta skett målades kyrkan – valv, väggar och vapenhus – av den kände, i Stockholm bosatte målaren och pärlstickaren Albertus Pictor. Nu, kan vi alltså säga, var kyrkan riktigt ”färdig” efter tidens fordringar. Man trädde in genom vapenhuset, där Alberts vackra målningar gav gudstjänstbesökaren det första intrycket av kyrkorummets budskap. Inne i kyrkan mötte en rik färgprakt. Inga tomma

och kala ytor fanns. Varje kvadratmeter av kyrkan var bemålad med bilder ur den heliga historien eller de heliga legenderna. I koret stod altaret, som nu försetts med ett lübeckskt altarskåp, ovanför vilket ett litet korfönster släppte in en smula dager. Södra långväggen hade två fönster, under det att den vägg, som vätte mot norr, ”de onda makternas väderstreck”, icke hade något fönster. Bänkar fanns det troligen inte ännu, men helgonaltaren och dopfont hörde till inredningen. Man tänker sig gärna att – här som annorstädes – ett triumfkrucifix markerade gränsen mellan långhuset och koret.

1500-talet torde inte ha medfört några större förändringar i kyrkan. Sådana kommer däremot under 1600-talet. År 1647 omtalas, att man skaffat ”Bielker til lækter”, varför vi får räkna med läktare i kyrkan fr. o. m. denna tidpunkt. Tio år senare välvdes sakristian, som hittills haft plant trätak. År 1665 omtalas en murare, ”som skall hvälfva kyrkian”. Kyrkans valv har nu helt eller delvis slagits om. Arkitekt E. Fant, som ledde restaureringen 1925, framhåller, att valvribbornas tegel är av mindre dimensioner än gavlarnas och verkar att härröra från 1600-talet. Det har även konstaterats, att öst- och västgaveln bär spår av bågar, som tyder på att de ursprungliga valven varit lägre. De nuvarande valven är s. k. kryssvalv, tre till antalet. Valvkapporna är uppdelade med ribbor, mittvalvet enklare, det främre och det bakre rikare och försett med kryssribbor.

Från 1600-talet härstammar också predikstolen. 1644 fick kyrkan en bänkinredning med förnämligare bänkar längst fram för familjen Tott och prästerna med familjer samt därefter bänkar för gårdarnas folk.

1700-talet, ”upplysningens” tidevarv, medförde stora omvälvningar för kyrkan. Bl. a. uppsattes en ny altarprydnad, nämligen det barockaltare, som nu finns i sakristian. Altarskåpet insattes i barriären till den läktare, som byggdes 1741, varför dessa nyordningar måste ha ägt rum före detta år. Skivan till det medeltida altaret med de fem invigningskorsen hamnade som golvsten vid ingången till sakristian. Den gamla dopfonten placerades i sakristian och ersattes med ett enklare dopstall.

Redan 1736 klagades det i ett visitationsprotokoll, att tornet är i stort behov av reparation, och vid de följande visitationerna anmärks det på att reparationen inte verkställdes. Först år 1783 fick man medel till tornets ombyggnad, vilken verkställdes ”på Högstsalig Hans Majjits Konung Gustaf III:s allernådigste föranstaltande”, som det heter i ett protokoll från 1817. År 1795 upphöggs fönstret på nordsidan – de tre

ursprungliga fönstren torde ha förstörats redan ett femtiotal år tidigare – och samtidigt erhöll kyrkan en bänkinredning, vilken sedan stod kvar till 1925.

År 1819 ägde en stor reparation rum. Vid den tidigare omtalade visitationen 1817 hette det, att ”tornet bidrager hufvudsakligen till Kyrkans yttre anseende”, under det att det inre tarvar uppputsning. En noggrann redogörelse i sockenprotokollet berättar om försköningen i kyrkan: altarringen, som var för liten, hade gjorts ny, korfönstret som en mansålder tidigare upphuggits, ”igentäptes med Buldan och påklistrades Cardunpapper”. ”Vid fenstrets nedersta kant” upprestes ett kors, försett med mantel och törnekrona. Avsikten var, att korset också skulle prydas med tre spikar, men 1828 ”hade ännu inga spikar ankommit”. Även kronan fick en kort saga. Redan 1837 är den överstruken i inventarieförteckningen. Korset och manteln prydde däremot till 1960 altaret i Husby-Sjutolfts kyrka. Det meddelas också från 1819, att altaret avhuggits och avrundats i hörnen, en anordning, som kvarstod till 1950-talet. Det omtalas vidare, att predikstolen och baldakinen målats samt att ”En stor del missprydande huggerier med mera borttogos, kvarvarande bilder och vapnet förgylldes”. Till sist meddelas också, att läktaren vitmenats. Det blev en av huvuduppgifterna vid 1925 års restaurering att avlägsna dessa övermålningar. Överhuvudtaget har alla förändringar i kyrkan efter 1819 gått i återställandets tecken. 1877 framtog vad som återstod av de medeltida målningarna. 1916 flyttades dopfunten ånyo ut i kyrkan. 1925 insattes nya bänkar men i gammaldags stil, övermålningarna på predikstol och läktare avlägsnades, som vi nyss nämnt, och en del av de ”missprydande huggerier”, som avlägsnats 1819, kom åter till heders. Valven rengjordes och vitlimmades, så ock sakristians väggar och valv. 1934 försågs korfönstret med patinerat antikglas – en gåva från Ekolsunds syförening. 1955 fick kyrkan elektrisk uppvärmning. På 1950-talet har det medeltida altaret återställts, varvid den gamla altarstenen ånyo kommit till heders. Vidare har altarskåpet tagits loss från läktarbarriären, restaurerats av konservator Nills Källe och åter upprest på altaret. Påskdagen 1961 invigdes det av biskop Runestam.

År 1978 genomgick kyrkan en såväl yttre som inre renovering. I det inre rengjordes och konserverades målningarna, och valvet vitkalkades. Altarringen kläddes om, och två nya strålkastare inmonterades uppe i valvet vid läktaren. Vidare installerades tre hallogenljus. Exte-

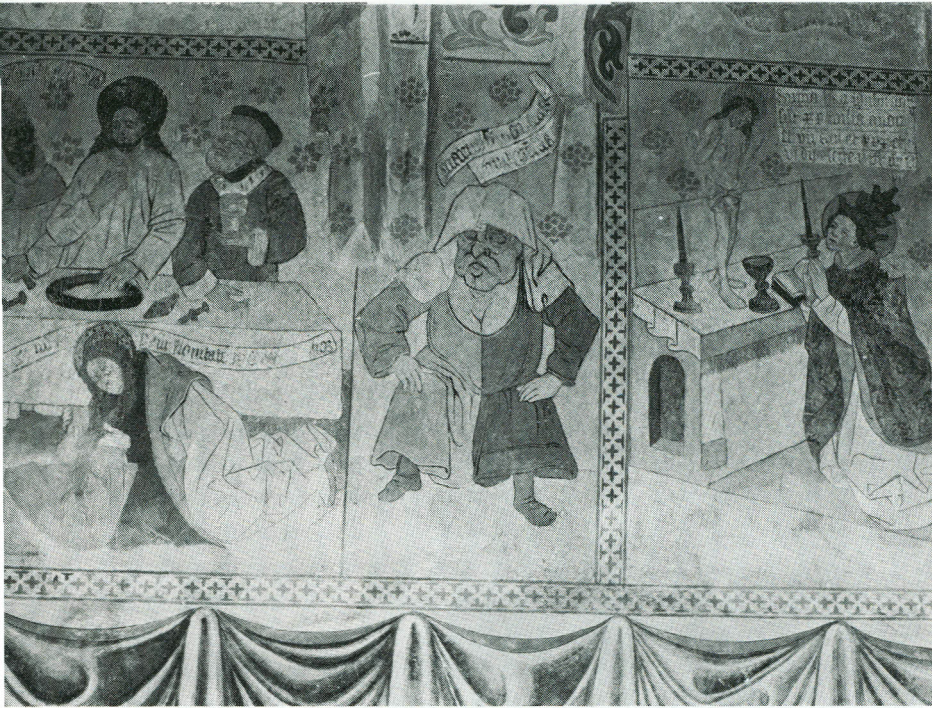
riören försågs med icke mindre än fem kalkstrykningar, och kyrkans tak nytjädades. Kyrkan återöppnades på Tacksägelsedagen 1978.

Albertus Pictors målningar

Vi har i det föregående flera gånger vidrört frågan om Husby-Sjutolfts kyrkas målningar, vilka utan tvivel är kyrkans största sevärdhet. Albertus Pictor eller, som han även kallas, Albert Pärilstickare levde i Stockholm under 1400-talets senare hälft. Troligen avled han 1509. På kyrkokonstens område har han gjort en ovärderlig insats. Hans målningar hör i sitt slag till våra allra förnämsta och höjer sig i många avseenden över de samtida kyrkodekoratorernas. Albert Målare har också bildat skola. Flera av hans elever har fört hans konst vidare. Av mästarens egen hand äger vi målningar i flera kyrkor i Mellan-Sverige, ehuru det icke alltid är så lätt att avgöra, om det är Albert själv eller någon av hans lärjunge, som varit verksam. Hans signatur finns i varje fall i tre kyrkor, av vilka Husby-Sjutolft är en. Man vet inte säkert, vilket år Albert utförde målningarna i Husby-Sjutolft, men det torde ha skett senast omkring 1480. Valvmålningarna har spolierats på 1660-talet, och troligen överkalkades väggmålningarna i samband med inslagningen av de nya valven. – År 1877 anmälde prosten Ahlander i Husby-Sjutolft, att man ämnade rappa kyrkan, men att man önskade vägledning och råd, då målning framlyste under putsen. Antikvitetsakademien uppdrog då åt sin tjänsteman Hans Hildebrand att företa en undersökning i kyrkan, och denne fann då intressanta målningar och varseblev t.o.m. mästarens signatur. Sedan detta inrapporterats anmodade Akademien sin tecknare Olof Sörling att blotta så mycket som möjligt av målningarna. Sedan detta skett, begärde församlingen ett anslag på 600 kronor hos Kungl. Maj:t till målningarnas restaurering, vilken verkställdes av professor Joh. Z. Blackstadius. De sålunda framtagna målningarna återfinns på kyrkans väggar jämte anfangen till gördel- och diagonalbågarna samt i tornrummet och vapenhuset.

De nu blottade målningarna har följande utseende. När man träder in i vapenhuset observerar man allra först en synnerligen vacker och väl utförd bild av Veronicas svetteduk i norra valvkappan. Östra valvkappan visar oss en allegori över den fromme och den världslige. I södra kappan dödar ”Hertogan af Brunswiik”¹ en drake, och i östra svickeln

¹ (= Braunschweig). Härmed åsyftas troligen Henrik Lejonet av Braunschweig. Motivet tillhör medeltidens riddarsagor och har här använts till att illustrera det godas kamp mot det onda – en variation av S. Georgslegenden.

Kalkmålning på södra korväggen. T. v. Jesus i Simons hus, där synderskan tvär hans fötter. T. h. Gregorius' mässa. I mitten Marcolfus' hustru.

ser vi ynglingen i livsträdet. Över dörren är framställd den icke alldeles ovanliga sagan om käringen, som får ett par skor av frestaren som belöning för ett äktenskap som hon söndrat. Djävulen själv hade nämligen icke lyckats härmed, men när han märkte, att käringen lyckats, fick han en sådan respekt för henne, att han måste räcka skorna, som han lovat i belöning, med en lång käpp. I vapenhusets västra valvkappa ses Kristus frestas att göra stenar till bröd, och därunder "Lyckans hjul". Inne i kyrkan på södra långväggen återfinns följande scener: S:t Erasmus martyrium, Kristus i Simeons hus, Marcolfus hustru, Gregorii mässa, den helige Martin och tiggaren (delvis dold av läktaren), S. Dorotea, S. Barbara, 6 änglar, som bär Jesu pinoredskap, judar som diar en sugga och S. Olofs seglats. På väggen över bågen mot långhuset i tornrummet är bröllopet i Kana framställt. På västra väggen över läktaren syns Jesu intåg i Jerusalem och Davids

triumf samt utdrivandet av månglarna från templet. Under läktaren skönjs en gästbadsscena². På norra väggen återfinns följande serie: Kristus och de tio jungfrurna, (de fem ovisa håller sina lampor upp och ned), S. Kristoffer, S. Andreas på korset (på torntrappans undersida), S. Margareta, S. Katarina, Kristus gisslas, Marcolfus, Simon av Cyrene (?) samt under predikstolen uppståndelsen. I koret finns följande framställningar: Marias och Elisabets möte, lejoninnan blåser liv i sina ungar, bebådelsen för herdarna – en mycket livfull scen, där djuren hoppar av glädje och herdarna dansar till säckpipa – Kristi födelse, Arons offer och över ingången till sakristian två änglar med en monstrans, varbredvid läses målarens signatur ALB(ER)TUS PICTOR, allt detta på norra väggen. Korets östra vägg visar t. v. om fönstret drottningen av Saba och därunder konungarnas tillbedjan, och t. h. om fönstret flykten till Egypten jämte Davids flykt undan Saul samt därunder barnamordet i Betlehem. På korets södra vägg slutligen framställs Kristi dop och scener ur legenden om flykten till Egypten: den heliga familjen hos rövaren (ett sällsynt motiv, som finns även i Härkeberga) samt återvändandet från Egypten. – På flera ställen kan man iaktta s. k. putsritsningar under figurerna. Det betyder, att konstnären ritsat motiven i putsen, innan målningarna utfördes. Det är ovanligt att påträffa sådana spår av målningsförberedelse. Vanligen har man dragit upp konturerna med kol.

Orgeln

Den första kända orgeln i Husby-Sjutolfts kyrka omnämns i en inventarieförteckning från 1813. Detta orgelverk skänktes till kyrkan av disponenten Robert Seton på Ekolsund och invigdes den 14 nov. 1813 av prostén D:r Rönqvist från Veckholm. Sedan dess har kyrkan haft flera orglar. År 1937 erhöll kyrkan sin nuvarande orgel om 2 manualer, 9 stämmor, och omkring 600 pipor, vilken invigdes vid en vespergudstjänst den 29 maj 1937. Orgelfasaden härstammar från 1865 och är ritad av prof. F. Scholander.

Predikstolen

är ett vackert 1600-talsarbete utfört i päronträ. Den prydes av figurskulpturer och på baldakinen återfinns det Tottska vapnet. Det är

² Av allt att döma visar scenen, som till sin översta del döljs av läktaren, nattvardens instiftande. Den synliga, halvt knäböjande personen är Judas.

*Predikstolen,
ett arbete i 1660-talsbarock.*

troligt, att predikstolen skänkts till kyrkan av friherre Åke Tott, som 1630 fick Ekolsund som gåva av Gustaf II Adolf och sedan innehade godset några decennier.

På korgen återfinns skulpturer av Kristus och de fyra evangelisterna, på trappan apostlarna Petrus, Paulus och Jakob.

Dopfunten

som är av sandsten med en enkelt ornerad cuppa, företer likhet med gotländska 1200-talsfuntar. På 1700-talet hamnade den i sakristian och ersattes av en funt i den tidens smak, men vid visitationen 1916 förordade Ärkebiskop Söderblom att den skulle flyttas ut i kyrkan på nytt. Det hithörande dopfatet av silver, komponerat av Barbro Littmarck, skänktes 1953 av Kyrkliga sällskapet och SLKF.

Skulpturer

Kyrkan äger inga helgonbilder, intet krucifix eller andra medeltida skulpturer utom det nyligen återuppsatta altarskåpet. Detta är ett typiskt Lübeck-skåp med corpus (= mittparti) och flyglar indelade i tvenne fält. Mittpartiets övre fält föreställer nedtagandet från korset. Nedre fältet liksom flyglarna upptas av apostla- och helgonbilder. I övre registret omges mittfältet t. v. av S. Andreas och S. Anna och t. h. av S. Erasmus och S. Gertrud. Helgonen i nedre raden är från vänster räknat: S. Laurentius, S. Agnes, Johannes Döparen, S. Clara, S. Botvid, S. Catharina av Alexandria, S. Henrik och S. Birgitta.

Kyrkan äger inte heller några sköldar och vapen, och det ser inte ut som om den någonsin haft några, ty Hadorph, som eljest avritat vapen i kyrkorna, återger icke ett enda sådant från Husby-Sjutolft. Ett epitafium äger kyrkan likväl, uppsatt till minne av kyrkoherden Ericus M. Sætreus och hans båda hustrur. Sætreus var kyrkoherde i Husby-Sjutolft 1654–84.

På altaret i sakristian står sedan 1970 en kristusbild, utförd i Oberammergau och skänkt till minne av Dagny Johansson.

Textilier

Kyrkan äger fem mässhakar, av vilka den äldsta är mycket värdefull. Den är ett arbete från 1400-talets senare hälft, utförd i stormönstrig, blågrön italiensk sammet i s. k. granatäpplemönster. På ryggsidan är applicerat ett på linne broderat krucifix, som är ett synnerligen vackert och väl utfört arbete i guldtråd och silke. Korset har formen av ett träd med avsågade grenar "Livets träd". Mässhaken har tidigare varit deponerad i Kulturhistoriska museet i Enköping men återbördades till kyrkan 1934. Tio år senare renoverades den på bekostnad av fru Marianne Kempe på Ekolsund hos konserveringsföreningen Pietas.

Altarskåp från 1400-talet, nyligen rekonstruerat och åter uppsatt på högaltaret.

Kyrkan äger vidare en röd mässhake från omkring 1700 och två svarta mässhakar med silvergaloner. Den äldre av dessa, som ännu är deponerad i Enköping, skänktes 1742 till kyrkan av Ulrika Eleonora, som samtidigt skänkte ett antependium och en kollekthåv. Detta antependium liksom ett senare rött kläde till altaret är nu utnött. 1934 tillkom ett grönt antependium, en gåva av Ekolsunds syförening, med tillhörande predikstolskläde. 1957 skänkte Husby-Sjutolfts kyrkliga syförening ett altarbrun, vilket efterhand erhållit vita, röda och violetta underantependier. Sagda år tillkom även den vita mässhaken från

Mässhake från 1400-talet.

samma givare. Kyrkan äger vidare en brudpäll, deponerad i Enköping, och tre kalkkläden. Det äldsta av dessa är daterat 1775 och det senast tillkomna skänktes 1956 av lärarinnan Augusta Westerberg. Förutom den nämnda kollektlåven finns ytterligare en äldre, mörkgrön, samt tvenne nya, en röd och en violett, tillverkade av ateljé Pro Ecclesia, Malmö, och skänkta 1960 av Rut och Carl Nilsson. Vidare har under senare år skänkts en stola, dopklänning och ryamattor, vadan kyrkans textilförråd numera är ganska välförsett. – En grön mässhake tillkom 1971, tillverkad av Libraria och skänkt av kyrkliga syföreningen. Ett grönt antependium tillkom 1979 och 1980 skänktes ett grönt kalkkläde. År 1980 har också en röd stola donerats – allt gåvor av kyrkliga syföreningen.

Kyrksilver m. m.

Kyrkan har en mycket vacker kalk och patén i drivet silver, skänkt till kyrkan 1664 av greve Klas Tott, samt två oblataskar, två vinkannor, en sockenbudskalk med tillbehör och en dopskål i tenn. Flera ljusstakar finns, av vilka de förnämligaste, två stakar av drivet arbete, renoverades 1908. En femarmad mässingsstake bär inskriptionen: Anno 1697 den 16 december Stockholm.

Kyrkan är också synnerligen välförsedd ifråga om ljuskronor. Mitt i kyrkan hänger ”en av de största och vackraste ljuskronorna i hela stiftet med Sparres, Oxenstiernas och Totts vapen”, skänkt till kyrkan 1678 av Sten Bielke och hans hustru. I tornrummet hänger en ljuskrona av glas och mässing, en gåva av G. Seton, under orgelläktaren en mässingskrona och i koret en ljuskrona av glas och mässing, skänkt av friherrinnan Adlercreutz. I sakristian är upphängd en förnämlig elektrisk ljuskrona av brons med tolv pipor, vilken förärades till kyrkan 1941 av direktör Ernst Kolbert, Ekolsund. – 1949 skänkte Kyrkliga syföreningen en brudkrona.

Den 1678 skänkta ljuskronan är den kanske ståtligaste i hela Ärkestiftet.

LITTERATUR

Stämмо- och visitationsprotokoll å landsarkivet i Upsala.

Div. handlingar, fotografier och ritningar i Vitterhetsakad:s Antikvariskt-topografiska arkiv och Kungl. Byggnadsstyrelsens arkiv, Stockholm.

J. Hadorphs resor: Afritn. af Kyrkor och kyrkovapen i Upland vid tiden 1676–1680, utg. av E. Wennberg 1917.

Uplands fornminnesförenings årsskrift, del 1 och 35.

G. Boëthius, De tegelornrade gråstenskyrkorna i Norra Svealand, 1921.

H. Cornell & S. Wallin: Uppsvenska målarskolor på 1400-talet, 1933.

H. Cornell & S. Wallin: Albertus Pictor, 1972.

Otto Sylwan: Kyrkomålningar i Upland från medeltidens slut i Antikvarisk tidskrift för Sverige, del 14, 1899.

Hans Hildebrand: Nyfunna medeltidsmålningar, i Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitets akademiens Månadsblad 1878 och 1879.

E. Ihrfors: Uplandia Sacra, manuskript i Vitterhetsakademiens arkiv.

B. I. Kilström: manuskript hos Sveriges Kyrkor till beskrivningen av kyrkan i denna serie.

Samtliga fotografier i detta häfte är tagna av kantor Gösta Öhlund, Härkeberga.

Utgiven av Ärkestiftets Stiftsråd

Redaktör: BENGT INGMAR KILSTRÖM

STRÄNGNÄS TRYCKERI AB 1980

